

فصل 2: دسته بندی انواع تحقیقات علمی

تهیه و تنظیم:
دکتر روح اله تولایی
(عضو هیأت علمی دانشگاه شهید بهشتی)

نسخه شماره یک ، پاییز 1394

تقسیم بندی انواع تحقیق:

- با در نظر گرفتن الف) هدف، ب) ماهیت داده‌ها، و ج) روش گردآوری داده‌ها و اطلاعات، می‌توان انواع تحقیق را دسته بندی نمود.
- محقق بایستی متناسب با مسئله مورد نظر، نوع مناسب تحقیق را انتخاب و اجرا نماید.

الف) تقسیم بندی انواع تحقیق بر حسب هدف:

جزوه آموزشی
روش تحقیق در مدیریت

هر تحقیق را بر اساس **هدف یا قصدی** که دنبال می کند می توان به سه دسته زیر تقسیم نمود:

- 1- تحقیق های بنیادی (Basic or Fundamental Research)
- 2- تحقیق های توسعه ای (Developmental Research)
- 3- تحقیق های کاربردی (Applied Research)

الف) تقسیم بندی انواع تحقیق بر حسب هدف_ ادامه:

جزوه آموزشی
روش تحقیق در مدیریت

1- تحقیقات بنیادی:

➤ پژوهشی محض می باشد که عمدتاً فاقد نتیجه عملی فوری است. تحقیقات بنیادی در جهت **گسترش مرزهای دانش** بوده و بدون در نظر گرفتن استفاده عملی خاصی، انجام می پذیرند.

➤ مثال: طراحی تئوری جدید مدیریتی / ویا اکثر مسائل مطرح شده در حوزه فلسفه و ریاضیات

الف) تقسیم بندی انواع تحقیق بر حسب هدف_ ادامه:

جزوه آموزشی
روش تحقیق در مدیریت

2- تحقیق های توسعه ای:

- در موقعیتی ویژه و بدون قصد کاربرد کلی یافته ها انجام می-شوند.
- بکارگیری روش علمی برای حل مسائل در یک موقعیت مکانی و زمانی خاص است. راه حل های ارائه شده در این پژوهش صرفاً کاربرد محلی و برای مورد خاص پژوهش دارد.
- مثال: توسعه کاربردهای سیستم مدیریت دانش برای سازمان

الف) تقسیم بندی انواع تحقیق بر حسب هدف_ ادامه:

جزوه آموزشی
روش تحقیق در مدیریت

3- تحقیق های کاربردی:

- تحقیقی است که به منظور حل مشکل یا مسئله خاص علمی یا اجتماعی انجام می گیرد. تحقیق کاربردی باید به صورت روشن و مشخص در کارگاه یا کارخانه یا جامعه مورد استفاده قرار گیرد.
- هدف تحقیقها، کاربرد عملی دانش در زندگی فردی و اجتماعی و یا در یک سازمان خاص است.
- مثال: پیاده سازی سیستم مدیریت دانش در یک سازمان/ ویا بیشتر تحقیق های روانشناسی و تعلیم و تربیت از این نوع هستند

ب) تقسیم بندی انواع تحقیق بر حسب ماهیت داده:

➤ تحقیقات بر اساس **ماهیت داده‌ها** به سه دسته زیر دسته‌بندی می‌شوند که هر یک به تناسب موضوع تحقیق کاربرد ویژه‌ای دارند:

1- تحقیق های کمی (Quantitative Research)

2- تحقیق های کیفی (Qualitative Research)

3- تحقیق های آمیخته (Mixed Research)

ب) تقسیم بندی انواع تحقیق بر حسب ماهیت داده_ ادامه:

1- تحقیق های کمی

➤ داده‌های مورد استفاده در این تحقیقات، کمی بوده و **مقیاس اندازه‌گیری رایج** برای آن‌ها وجود دارد (مثل اندازه‌گیری طول با متر).

➤ داده های کمی همواره داده‌های کیفی‌ای هستند که **متناسب** با موضوع به صورت **کمی و عددی** تبدیل می‌شوند.

➤ داده‌های کمی معمولاً از طریق **پرسشنامه** گردآوری می‌شوند.

2- تحقیق های کیفی

- تحقیق کیفی عمدتاً به صورت توصیفی می باشد که در آن محقق به **فرآیند معنی و درک** حاصل از واژگان و تصاویر تمایل دارد.
- علت اصلی بوجود آمدن این تحقیق، اعتقاد طرفداران تحقیق کیفی به **ضعف روش های اثباتی** (پوزیتیویستی) در بررسی پدیده های اجتماعی می باشد.
- در روش کیفی، داده ها نه به صورت اعداد بلکه به شکل **جملات، نشانه ها و علایم، رنگ ها، حرکات چهره و رفتار افراد** گردآوری می شوند.

3- تحقیق های آمیخته

- ترکیبی از روش های کمی و کیفی تحقیق است زیرا این دو روش می توانند **تکمیل کننده** هم باشند.
- **روش کیفی** برای تحقیقات اکتشافی و تدوین تئوری مناسب است، در حالیکه **روش کمی** بیشتر در تحقیقات آزمایش و ارزیابی تئوری کاربرد دارد.

ب) تقسیم بندی انواع تحقیق بر حسب ماهیت داده_ ادامه:

جزوه آموزشی
روش تحقیق در مدیریت

3- تحقیق های آمیخته_ ادامه

➤ **مثال:** عنوان تحقیق: شناسایی و رتبه بندی عوامل ارتقاء انگیزه

تحصیلی دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی

➤ این تحقیق با به کارگیری روش تحقیق آمیخته، در مرحله کیفی با انجام

مصاحبه عمقی با تعداد محدود خبرگان اساتید و دانشجویان عوامل اولیه را

شناسایی می کند و مدل مفهومی اولیه را طراحی می کند.

➤ در مرحله دوم و مرحله کمی، با توزیع پرسشنامه در تعداد زیادی از نمونه

های تصادفی، اعتبار هر یک از عوامل شناسایی شده را بررسی می کند.

ج) تقسیم بندی انواع تحقیق بر حسب روش گردآوری داده:

جزوه آموزشی
روش تحقیق در مدیریت

➤ تحقیق ها را بر حسب روش و نحوه گردآوری

داده ها یا طرح کلی تحقیق به دسته های

مختلفی تقسیم بندی می کنند که مهمترین آنها

عبارتند از:

ج) تقسیم بندی انواع تحقیق بر حسب روش گردآوری داده:

جزوه آموزشی
روش تحقیق در مدیریت

1- تحقیق توصیفی (Descriptive Research):

- شامل مجموعه روش هایی است که هدف آن ها توصیف کردن شرایط یا پدیده های مورد بررسی است. اجرای تحقیق توصیفی می تواند صرفاً برای شناخت شرایط موجود یا یاری دادن به فرایند تصمیم گیری باشد.
- همچنین مطالعه توصیفی برای تعیین ویژگی های متغیرهای یک موقعیت صورت می گیرد. به طور مثال، توصیف یک کلاس درس بر حسب معدل، جنسیت، گروه سنی و...

ج) تقسیم بندی انواع تحقیق بر حسب روش گردآوری داده:

جزوه آموزشی
روش تحقیق در مدیریت

1- تحقیق توصیفی _ ادامه:

- در سازمانها در موارد بسیاری مطالعات توصیفی برای کسب آگاهی درباره ویژگی های گروهی از کارکنان مثلاً در زمینه سن، سطح تحصیلات، درجات شغلی و طول خدمت آنان به طور مکرر صورت می گیرد.
- مطالعات توصیفی همچنین برای مطالعات ویژگی های سازمانهایی که رویه های مشابهی دارند به کار می رود.
- مثال: ممکن است پژوهشگری بخواهد ویژگی های سازمان هایی را که نظامهای قابل انعطاف در تولید را به کار می گیرند یا شیوه های مالی خاصی دارند توصیف کند.

2- تحقیق پیمایشی (Survey Research):

- در این نوع تحقیق هدف، **بررسی توزیع ویژگیهای یک جامعه** آماری است که بیشتر تحقیق های سازمان و مدیریت از این نوع می باشد.
- در پژوهش پیمایشی **پارامترهای جامعه** بررسی می شوند. در اینجا پژوهشگر با انتخاب نمونه ای که معرف جامعه است به بررسی متغیرهای پژوهش می پردازد.

2- تحقیق پیمایشی_ ادامه:

تحقیق پیمایشی به سه دسته تقسیم می شود:

الف) روش مقطعی (Cross Sectional):

- گرد آوری داده ها درباره یک یا چند صفت در یک مقطع زمانی خاص.
- برای مثال بررسی میزان علاقه دانشجویان سال اول دانشگاه به ادامه تحصیل در یک رشته خاص

2- تحقیق پیمایشی_ ادامه:

(ب) روش طولی (Longitudinal):

- در بررسی پیمایش طولی، داده ها در طول زمان گردآوری شده تا رابطه بین متغیرها در طول زمان سنجیده شود. تحقیقات تحولی که به بررسی روندها و تحول پدیده ها در طول زمان می پردازند از این دسته هستند.
- برای مثال «سیر تحول ثبت نام دانشجویان دختر در دوره های تحصیلات تکمیلی» یا «بررسی تحول مهارت های زبان انگلیسی دانشجویان لیسانس تا فوق لیسانس».

2- تحقیق پیمایشی_ ادامه:

(ج) روش دلفی (Delphi Technique):

- جهت بررسی دیدگاه های یک جمع صاحب نظر در مورد یک موضوع ویژه می توان از این تکنیک استفاده کرد.
- برای مثال «بررسی دیدگاه اساتید دانشگاه در باره یک طرح جدید آموزشی»

ج) تقسیم بندی انواع تحقیق بر حسب روش گردآوری داده:

جزوه آموزشی
روش تحقیق در مدیریت

3- تحقیق پس رویدادی (Ex-Post Facto):

- به این تحقیق، **علّی-مقایسه ای** نیز میگویند.
- تحقیق پس رویدادی به تحقیقی گفته می شود که پژوهشگر **علت احتمالی متغیر وابسته** را مورد بررسی قرار می دهد. چون متغیر مستقل و وابسته در گذشته رخ داده اند، لذا این نوع تحقیق غیر آزمایشی را تحقیق پس رویدادی می گویند.
- هدف آن بررسی و شناسایی معلول به منظور کشف علل احتمالی آن است (مطالعه متغیر وابسته به منظور یافتن متغیر مستقل).

تقسیم بندی انواع تحقیق بر حسب نحوه گردآوری داده_ ادامه:

جزوه آموزشی
روش تحقیق در مدیریت

4- تحقیق همبستگی (Correlational Research):

- در این نوع تحقیقات **رابطه میان متغیرها** بر اساس هدف پژوهش تحلیل می گردد.
- در تحقیقات همبستگی اگر هدف **پیش بینی متغیرهای وابسته** بر اساس **متغیرهای مستقل** باشد به متغیر وابسته متغیر ملاک و به متغیر مستقل متغیر پیش بین گویند.
- وجه تمایز تحقیق همبستگی با تحقیق آزمایشی در این است که در اینجا متغیرهای مستقل **دستکاری نمی شوند**.

4- تحقیق همبستگی_ ادامه:

تحقیق همبستگی خود به سه دسته تقسیم می شود:

الف) همبستگی دو متغیری:

- هدف بررسی رابطه همزمانی متغیرها است، به عبارت دیگر میزان هماهنگی تغییرات دو متغیر است. در بیشتر تحقیقات همبستگی دو متغیری از مقیاس فاصله ای با پیش فرض توزیع نرمال و محاسبه ضریب همبستگی پیرسون استفاده می شود.

4- تحقیق همبستگی_ ادامه:

ب) تحلیل رگرسیون:

- در تحلیل رگرسیون هدف پیش بینی یک یا چند متغیر ملاک براساس یک یا چند متغیر پیش بین است.
- اگر هدف بررسی یک متغیر ملاک از یک متغیر پیش بین باشد از رگرسیون ساده استفاده می شود. اگر بررسی یک متغیر ملاک براساس چند متغیر پیش بین باشد از رگرسیون چندگانه (Multiple) استفاده می شود. اگر همزمان چند متغیر ملاک براساس چند متغیر پیش بین بررسی شود از رگرسیون چند متغیری (Multivariate) استفاده می شود.

4- تحقیق همبستگی_ ادامه:

(ج) تحلیل کوواریانس:

- در برخی بررسی ها، هدف بررسی مجموعه ای از همبستگی های دو متغیر در جدولی به نام ماتریس همبستگی یا کوواریانس است که با پیشرفت در زمینه نرم افزارهای آماری میسر شده است. تحلیل عاملی و حل معادلات ساختاری از این دسته هستند.

5- تحقیق آزمایشی (تجربی) (Experimental Research):

- **ترکیبی پیوسته** از تحقیقات قبلی است که کاربرد زیادی در پژوهشهای رشته مدیریت دارد.
- این روش شامل ایجاد **وضعیتی کنترل شده** است که در آن افراد مورد بررسی تحت عنوان **گروه آزمایش**، در معرض محرک آزمایش قرار میگیرند. واکنش این افراد با دسته ای از افراد دیگر که **گروه کنترل** خوانده می شوند، مقایسه می شود. در این آزمایش ها با انتصاب تصادفی افراد گروه آزمایش و گروه کنترل، تاثیر احتمالی تفاوت افراد بین دو گروه خنثی می شود.

5- تحقیق آزمایشی_ ادامه:

- در چنین مطالعاتی محقق با ایجاد **وضعیت «محرک»** کاملاً سنجیده ای که باعث واکنش می گردد، در پی شناخت بخش کوچکی از رفتار و واکنش بر می آید. همان قضیه «اگر الف آنگاه ب» که نشان می دهد چگونه محرکی باعث واکنشی می شود.
- به عبارت دیگر محور آزمایش محدود بودن آن به **آزمون فرضیاتی خاص** است. در اینجا محقق در مقام آزمایشگر، مسئولیت مهمی بر دوش دارد؛ وی آزمایش به راه می اندازد و می کوشد آن را تحت کنترل نگه دارد تا آنچه مورد آزمون است واقعا همان موضوع مورد تحقیق باشد.

5- تحقیق آزمایشی_ ادامه:

- این تحقیق با استفاده از شیوه های زیر انجام می شود:
- ✓ **انتصاب تصادفی:** اختصاص هر آزمودنی با شانس مساوی به گروه آزمایشی یا گواه
- ✓ **همتا کردن تصادفی:** همانندی آزمودنی های انتخاب شده از نظر متغیر ناخواسته
- ✓ **انتخاب همگن:** یکسان کردن میانگین متغیری که باید کنترل شود در گروه های مورد نظر

6- تحقیق در عمل یا اقدام پژوهی (Action Research):

- در این روش، هدف اصلی تحقیق تنها درک و تفسیر رویدادها نیست، بلکه **تغییر** آنها نیز هست. تحقیق عمل نگر ابزار نیرومندی برای تغییر و بهبود رویدادها در سطح محلی است.
- این نوع تحقیق، به منظور مشخص کردن موقعیت معین و **رفع چالش و مسئله**، یا آشنائی با روش های جدید تغییر و اشاعه نوآوری انجام می شود.

7- مطالعه موردی (Case Study):

- انتخاب و مطالعه **یک مورد یا نظام** (سازمان یا سیستم) با حد و مرز مشخص به صورت کل گرایانه (holistic)

8- تحقیق تاریخی:

- در موضوعی معین که در گذشته و در یک مقطع زمانی مشخص اتفاق افتاده، صورت می گیرد.

9- تحقیق قوم نگاری:

- برای تحقیقات مردم شناسی از طریق ثبت وقایع و پدیده ها که در شرایط طبیعی وقوع، صورت می پذیرد.

عوامل مهم در تدوین طرح تحقیق:

جزوه آموزشی
روش تحقیق در مدیریت

برای تدوین طرح تحقیق ابتدا باید «4ر» را مشخص نمود:

کمی	راهبرد تحقیق
کیفی	
آمیخته	
میدانی	راهکار تحقیق
کتابخانه ای	
توصیفی - پیمایشی	رویکرد تحقیق
مطالعه موردی	
تحقیق در عمل	
تحقیق آزمایشی و...	
پرسشنامه	روش گردآوری داده
مصاحبه	
بررسی اسناد و مدارک سازمانی و قانونی	
مشاهده	